

PROBLEME JURIDICE ȘI LEGISLATIVE PREZENTATE ÎN PAGINILE REVISTEI „ARHIVELE OLTENIEI” (1922–1943)

ALEXANDRA NACU*

Abstract: In my article I present some legislative and juridical issues which can be studied in certain articles with historical and social themes: historical and documents of property, frontiers of Wallachia, institutional development. In the law there are two main tendencies: the legislative primary texts and the results of their application in society. For this reason, I considered that the articles published in *Arhivele Olteniei* deserve special attention.

Key words: *Arhivele Olteniei*, juridical issues, legislative issues, articles, law implementation, society.

În articolul meu, vreau să prezint câteva chestiuni legislative și juridice, care pot fi studiate în anumite articole publicate în Revista „Arhivele Olteniei”, în perioada 1922–1943. Am putut observa că multe articole cu teme istorice și sociale includeau și probleme legislative și juridice: documente istorice privind proprietatea, frontierele Țării Românești, dezvoltare instituțională. În drept, avem mereu două mari tendințe: textele legislative primare și rezultatul aplicării lor în societate. Din acest motiv, consider că articolele publicate în „Arhivele Olteniei” merită o atenție deosebită.

Studiul dreptului nu poate fi realizat și înțeles pe deplin fără referirea la istorie. Nu am în vedere aici numai istoria dreptului, mă refer și la aplicarea dreptului, la crearea normei de drept, pornind de la cutumă, adică de la ansamblul elementelor care țin de tradiția dreptului.

Acum un secol, în luna ianuarie 1922, peisajul științific și publicistic din Craiova și din Oltenia se îmbogățește cu una din cele mai prestigioase reviste științifice ale Olteniei, Revista „Arhivele Olteniei”.

Poate părea surprinzătoare opțiunea noastră pentru comunicarea de față. Nu a existat în cadrul revistei „Arhivele Olteniei” o rubrică specială dedicată dreptului. Documentele pe care le-am prezentat aici fac parte din rubrica „Oltenia istorică”. Totuși, această rubrică este plasată distinct față de articolele de fond cu subiecte de istorie, folclor sau științe diverse. Practic, editorii revistei au înțeles că documentele

* Masterand, Facultatea de Litere, Universitatea din Craiova; e-mail: alexanacu@yahoo.com

istorice cu referiri vizibile și incontestabile la dreptul epocilor de origine și de proveniență, trebuie să ocupe un element esențial și un loc separat, vizibil, plasat înaintea celorlalte secțiuni.

În primul număr din ianuarie 1922, avem sub semnătura lui T.G. Bulat, articolul despre înființarea orașului Calafat. Multe orașe din România, deși au o tradiție milenară a vetrelor de locuire, au fost întemeiate în epoca modernă prin veritabile acte fondatoare, pe baza unor planuri de edificare și sistematizare de inspirație vest-europeană, cum este și cazul orașului port la Dunăre, Calafat. Pentru perioada 1832–1878 amintim exemplul unor localități precum Turnu Severin, Calafat și Alexandria. Xavier Villacrosse, Moritz von Ott și-au pus talentul în arta urbanizării pentru ca noile orașe, întemeiate prin decizie politică să aibă o sistematizare¹.

Profesorul Ștefan Ciuceanu publică un fragment al raportului inginerului Cioculescu, referitor la moșia domnească a Craiovei din anul 1850. Astfel de rapoarte erau de facto documente de interes juridic fundamental, pentru că pe baza lor, instanțele de judecată puteau stabili hotare, puteau lămuri chestiuni litigioase legate de circulația și transferul proprietății.

Tradiția sistematizării în spațiul românesc începe cu Regulamentele Organice și continuă cu legislația din vremea domniei lui Alexandru Ioan Cuza și a domniei regelui Carol I.

După obținerea independenței naționale, România a putut introduce o legislație modernă. Inclusiv în Constituția din 1866, exista referirea la exproprierea în scopul utilității publice.

Sistematizarea presupunea, în primul rând așezarea localităților într-o anumită ordine. Securitatea statului precară până la 1856 presupunea ca așezările să fie plasate la adăpostul formelor de relief, uneori aproape de drumuri destul de impracticabile în vremea toamnei, iernii și primăverii. După 1859, însă, satele și orașele încep să aibă un anumit aspect ordonat, pe relația centru politic, zonă economică, periferie suburbană.

În numărul din iunie–iulie 1925, sunt publicate de către N.G. Dinculescu o serie de hotărnicii, pe care le-a transcris din chirilică, în grafia latină: cărți de hotărnicii din 1712, 1723, o carte de alegere și hotărnicie din 1811 și cartea postelnicului Stancu Buduhăleanu din 1820. Sunt documente esențiale pentru cunoașterea modului în care se reglementau hotarele moșiilor în epoca domniei lui Constantin Brâncoveanu (exista „Pravila de la Govora” a lui Matei Basarab), la începutul veacului fanariot, dar și în perioada de final a veacului fanariot când deja operau condicile de legi Legiuirea Caragea și Pravilniceasca Condică a lui Alexandru Ipsilanti.

Aflate în secolul fanariot, Principatele au încercat să țină pasul cu epoca, fapt ce a dus la anumite încercări de reformă. De ce a fost posibil acest lucru, pentru că domniile erau scurte, instabilitatea era mare și niciun domnitor nu era sigur că

¹ http://bmim.muzeulbucurestului.ro/fisiere/09-Bucuresti-Materiale-de-Istorie-si-Muzeografie-IX-1972_206.pdf, accesat la 12 noiembrie 2021.

putea vedea măcar cel mai mic rezultat al reformelor sale, de pe tronul domnesc. Totuși, câteva încercări s-au făcut cunoscute. În data de 7 februarie 1740, Constantin Mavrocordat publica în „Mercure de France”² un proiect de „Constituție”. Constantin Mavrocordat este o excepție printre domnitorii fanarioți. A domnit în total, 22 de ani, de șase ori în Țara Românească și de 4 ori în Moldova. Astfel, el a avut timp să înțeleagă funcționarea mecanismului legislativ intern și a putut să acționeze în consecință.

Reformele sale au vizat domeniul religios (epitropiile urmau să controleze situația averilor mănăstirești, afectând influența egumenilor, care predomina până atunci), domeniul rangurilor boierești (boierii erau cei cu dregătorii în stat, nu proprietarii funciari, cei cu atribuții în conducerea țării erau scutiți de impozit, ceilalți, cu slujbe mai mici erau parțial scutiți de obligații fiscale), domeniul administrativ în județe (doi ispravnici, un administrator și un judecător), fiscal (impozit unic plătit în patru rate). Țăranii dependenți au primit în schimb interdicția de strămutare și numărul de zile de clacă nu a fost bine stabilit, ceea ce a dus la abuzuri ale boierilor³.

La 1775, domnitorul fanariot Alexandru Ipsilanti a dat „Mica rânduială juridică”, numită generic „Pravilniceasca condică”, o sinteză între „obiceiul pământului” și legislația bizantină. Această „condică” a fost în vigoare din 1880, până la 1818, când a fost dat „Codul Caragea”.

„Pravilniceasca Condică” a fost preferată „Codului Caragea”, pentru că în „Cererile Norodului Românesc” din 1821, se solicita în mod expres ca acesta să fie abolit și să fie păstrată „Pravilniceasca Condică”⁴.

În 1818, Codul Callimach a fost introdus în Moldova, acesta fiind la rândul lui, o combinație între legislația bizantină și dreptul tradițional românesc⁵.

Pe lângă acte fondatoare și hotărnicii, un aspect esențial al dreptului civil, în epoca modernă, îl constituie diatele sau testamentele și condicile mănăstirești, comunale, de fapt registre și colecții de acte din care putem afla nu doar istoria acestor persoane, sfinte locașuri și unități administrative ci și elemente de drept-moștenire, transfer de proprietate, taxe, venituri, pricini de judecată etc.

Raluca Ciubotaru concluzionează astfel rolul testamentelor în dreptul civil de dinainte de 1865: „În secolul al XVII-lea, regăsim în dreptul succesoral cele două forme de moștenire: legală și testamentară.

Cunoaște o largă răspândire forma scrisă a testamentului, care trebuia să întrunească anumite cerințe de fond și de formă: testatorul trebuia să aibă o conștiință limpede; să fie prezenți cinci martori; în cazul în care testamentul era

² V. Cernea, E. Molcuț, *Istoria statului și dreptului românesc*, București, Editura Șansa SRL, 1994, p. 186.

³ *Ibidem*, p. 187.

⁴ Idem, *Istoria statului și dreptului românesc*, Editura Universul Juridic, București, 2006, p. 194.

⁵ Petru Miculescu, Cristian Clipa, *Istoria instituțiilor juridice în spațiul românesc*, Editura Worldteach, Timișoara 2007, p. 121.

scris de mână de către testator, actul se considera valabil și fără prezența martorilor.

În această perioadă, gradele de moștenire se păstrează și cresc drepturile soțului supraviețuitor, astfel încât acesta moștenește, în rând cu copiii, în parte egală. În cazul lipsei copiilor, soțul supraviețuitor moștenește toată averea, de care se putea folosi pe parcursul vieții și din care putea liber să transmită prin moștenire o jumătate. Cealaltă jumătate era transmisă rudelor soțului.

Tot în această perioadă, apare în dreptul de moștenire așa-numita „parte a sufletului”⁶.

Marele câștig al Revoluției de la 1821 a fost restaurarea domnitorilor pământeni, care au domnit din 1822, până la 1828, când a reînceput conflictul militar dintre Poarta Otomană și Rusia Țaristă.

În 1826, la Akkerman, Rusia Țaristă și Imperiul Otoman au convenit să stabilească domniile la o durată maximă de șapte ani.

Rusia Țaristă a ieșit învingătoare și ceea ce începuse, timid din 1774, la Kuciuk Kainardji (între altele, abolirea monopolului comercial ottoman în Principates), adică preliminariile unui Protectorat țarist, s-a concretizat după Tratatul de la Adrianopole din 1829.

Ocupate militar din 1829 până la 1834 de trupele rusești, fiind sub suzeranitate otomană și protectorat țarist, Principatele vor avea o primă constituție, prin Regulamentele Organice, intrate în vigoare în 1831 – Țara Românească, 1832 – Moldova. Din Comisia de redactare, făcuseră parte și boieri români și specialiști din Rusia, ceea ce dădea un plus de superioritate acestora, în raport cu încercările legislative anterioare. Regulamentele Organice erau modul prin care Rusia urmărea să organizeze Principatele cât mai aproape de modelul rusesc, pentru o eventual anexiune, când contextul internațional ar fi permis acest lucru.

Rusia, în ciuda mentalității bizantine, era totuși, mai aproape de modelul European și Principatele au avut dreptul de a avea școală în limba română, armată proprie. Desființarea vămii interne, în timpul regimului regulamentar, domnia pe viață, domnul fiind ales cu acordul puterilor suzerană și protectoare, pe viață⁷ de către Obșteasca Adunare Extraordinară, format din boierii cei mai influenți politic și economic confereau o anumită stabilitate.

În 1837, Actul adițional prin care nicio schimbare nu se putea face fără acordul celor două puteri, a provocat revoltă, dar până la 1838, aceasta s-a stins.

În această perioadă, unul dintre boierii cei mai reprezentativi pentru gândirea progresistă, Ion Câmpineanu, a creat două documente, „Osăbitul Act de Numire al Suvewranului” și „Actul de Unire și Independență”⁸, inspirat din ideile iluministe

⁶ <https://buletinulnotarilor.ro/privire-istorica-asupra-institutiei-revocarii-testamentelor/>, accesat la 11 aprilie 2022.

⁷ Anastasie Iordache, *Dominare politică sub imperativul modernizării Principatelor Române. Caracterul și scopul Regulamentului Organic*, în „Revista Istorică”, tom VII, nr. 9–10, 1995, pp. 666–667.

⁸ Vlad Georgescu, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*. Ediția a III-a. Ed. Humanitas, București, 1992, p. 154.

și revoluționare, acte rămase la stadiul de intenție, întrucât turneul internațional al boierului Câmpineanu nu a avut ecou în marile capitale occidentale din Europa.

Domnii regulamentari, Alexandru Ghica, Gheorghe Bibescu, Mihai Sturdza au fost totuși, în limitele regimului lor, domnitori progresiști care au sprijinit, atât cât au putut, modernizarea Principatelor⁹.

Chiar dacă Revoluția de la 1848 a fost declanșată contra lor, la Iași, se cerea „sfânta păzire a Regulamentului Organic (se mai cereau libertatea tiparului, adunărilor) iar la București, deși a semnat Proclamația de la Islaz, înainte de a pleca în exil, Gheorghe Bibescu le-a spus revoluționarilor că invazia otomană sau rusă erau doar o chestiune de zile.

Proclamația de la Islaz din 9/21 aprilie 2020 voia un domn ales pe 5 ani, Adunare Legislativă constituită din toate stările societății, desființarea rangurilor boierești, independență legislativă și administrativă, libertatea tiparului, responsabilitate ministerială, elemente novatoare și de substanță, emanciparea țăranilor, desființarea clăcii etc. Multe din acestea se vor regăsi materializate în reformele lui Alexandru Ioan Cuza¹⁰.

Regulamentele Organice au fost un pas înainte, așa cum o dovedește și faptul că Vasile Alecsandri îi mulțumea la Paris, în 1859, lui Pavel Kisseleff (fost guvernator rus în Principate până în 1834), atunci ambasador rus la Paris¹¹.

Înainte de 1865, fiecare principat avea legislația proprie. Astfel, în Moldova, între anii 1814 și 1817 a fost în vigoare Codul Andronache Donici, o colecție de legi ce îmbina dreptul bizantin cu cel roman, „mai mult o reproducere de jurisprudențe.

Apoi, din 1817 până în 1865 reglementările au aparținut Codului Calimach, puternic influențat de dreptul austriac și scris în limba greacă. Traducerea acestui Cod în limba română s-a făcut în anul 1833, sub generalul Pavel Kiseleff, care a și promulgat Regulamentul Organic la 13 ianuarie 1832. „Dispozițiile Regulamentului Organic nu au desființat acest cod, ci au reglementat multe din amănuntele sale”¹².

Din 1864, după reforma agrară, dispărea clăcășia iar țăranii ajung să fie proprietari pe „o părticică din trupul țării”. Totuși, mentalitatea nu s-a schimbat la fel de rapid ca statul social al țăranilor¹³.

În numărul 47–48 din 1930 al Arhivelor Olteniei, I.V. Câncea a publicat o Diată de la 1829, deci, imediat premergătoare Regulamentelor Organice. Aurelian

⁹ D.A. Sturdza, D.C. Sturdza, Ghenadie Petrescu (editori), *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. I, București, Tipografia Carol Göbl, 1888, p. 132.

¹⁰ Dan Berindei, *Revoluția română din 1848–1849*, Editura Enciclopedică, București, 1998.

¹¹ https://ro.wikisource.org/wiki/Extract_din_istoria_misiilor_mele_politice#Prin%C8%99Bul_Napoleon_Contele_Kisseleff_%E2%80%94_Marchizul_de_Vilamarina_%E2%80%94_Cavalerul_Ni_gra_%E2%80%94_Baronul_H%C3%BCbner_%E2%80%94_Dnul_Thouvenel_%E2%80%94_Lamar_tine, accesat la 12 septembrie 2020.

¹² Mircea Djuvara, *Teoria generală a dreptului – Drept rațional, izvoare și drept pozitiv*, All Beck, București, 1999, p. 348–350.

¹³ Florin Nacu (coautor), *Aspecte privind aplicarea legii rurale din anul 1864*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «C.S. Nicolăescu-Plopșor»”, vol. 15, 2014, pp. 99–108.

Sacerdoțeanu a publicat acte ale comunelor Râmnești-Urșani, Pietrarii. Mai apar acte ale Mănăstirii Govora, publicate de C.D. Fortunescu. Apar și documente despre moșii, precum Moșia Șopârlița publicate de Anton Oprescu. Ilie Constantinescu a publicat documente ale Moșiei Pârșcov din Romanai.

În numărul 32–33 din iulie-octombrie 1927, avem un alt element care ține de dreptul civil și anume foile de zestre, precum o foaie de zestre din 1790, Mai apar și catagrafiile locale, precum aceea a Casei Logofătului C.Poenariu, actele moșiei Băbeni-Carada, Vâlcea.

Numărul din lunile iulie-decembrie 1934 cuprinde referiri la un alt set de documente care reprezintă elemente indispensabile pentru studiul relațiilor și actelor juridice specifice Evului Mediu. Vorbim aici de corespondența domnitorilor cu mănăstirile, prin care li se dădeau fie scutiri de taxe, fie drept de încasare a unor taxe ale statului sau de exploatare ale unor facilități din proprietatea statului (vaduri de trecere, târguri, iarmaroace, iazuri, heleștee, pășuni, fânețe, mori, pive, puncte de prelucrare a lemnului etc). Cităm aici Cartea lui Vladislav-Vodă către călugării de la Tismana (1523–1525), Cartea lui Alexandru Vodă pentru Tismana (1568–1577). Domnitorii dădeau și acte de eliberare din starea de aservire, care se constituie în documente de referință pentru studiul libertăților juridice. Avem aici un act de eliberare din „vecinie” (aservire) emis de Matei Basarab în 1634. Toate aceste documente esențiale au fost publicate de Ștefan Nicolaescu.

Istoricul Gheorghe Lazăr afirmă:

„Dărnicia domnilor români”, a unor descendenți ai marilor familii de boieri, precum și a celor aparținând altor medii sociale, în favoarea numeroaselor așezăminte religioase aflate în afara hotarelor celor două țări nord-dunărene, reprezintă expresia acestei „munificențe creștine fără păreche”, conform istoricului Nicolae Iorga (...) emitenții fiind atât domnii Țării Românești, cât și persoane particulare (boieri, negustori etc. (...))”¹⁴.

În numărul din ianuarie-iunie 1937, apar documente diverse publicate de Ion Marian, Ion Donat, I.M. Neda, I. Popescu-Cilieni, documente în rezumat (regist) ale Mănăstirii Hurez publicate de I. Ionașcu.

Ne atrag atenția, în acest număr, „trei cărți de blestem patriarhicești”, publicate de preotul T. Bălășel. În epoca medievală, „opririle”, „afuriseniile”, „blestemele” unui ierarh bisericesc aveau un efect mult mai dur decât ar fi azi condamnarea cuiva la închisoare. Nu numai sufletul unui „blestemat” sau „afurisit” era în pericol, în pericol era însuși statutul lui social. Practic, respectivul era „oprit a lucra” ceva (meserie, îndeletnicire), avea interdicție de a participa la slujbe, la târguri, dea intra în anumite localități, de a vinde produse etc. Practic, sub amenințarea blestemului intra și persoana care ar fi încălcat interdicția de a comunica, de a lua legătura cu „blestematul” sau „afurisitul”.

¹⁴ Gheorghe Lazăr, *Danii românești pentru mănăstirile din Epir: noi documente*, în Petronel Zahariuc, *Relațiile românilor cu Muntele Athos și cu alte lucruri sfinte (secolele XIV–XX)*, Editura UAIC, Iași, 2017, p. 515.

Oana Rizescu, într-o amplă analiză dedicată blestemului în documente bisericești și domnești oficiale, arată:

„Într-o analiză istorică a formulelor de blestem utilizate în documentele românești, este important să stabilim continuitățile de conținut, „în ce fel unul și același proiect a putut să se mențină și să constituie un orizont unic pentru atâtea spirite diferite și succesive. Formulele de blestem variază în funcție de tipul emitentului, ecleziastic sau laic, și este legitim să ne întrebăm asupra modului lor de transmitere, din ce motive și când sunt introduse anumite formule care favorizează anatema și excomunicarea. Odată pătrunse în mediul de cancelarie românesc, formulele bisericești de blestem se răspândesc imediat, semn al gravității amenințării, devenită, astfel, cea mai importantă garanție de credibilitate pentru judecător, părți și martori. Având o origine certă în formulele utilizate în Biserica Ortodoxă, bizantină și sud-slavă, apoi în patriarhiile răsăritene post-bizantine, problema nu mai este a căutării influențelor de început, ci a decupajelor specifice operate în mediul românesc, altfel spus, „a transformărilor ce au valoare de întemeiere și de înnoire a fundamentelor creștine. Hrisoavele domnești cu blestem oferă mijlocul de a exprima intențiile puterii politice, de a expune situațiile juridice într-o formă solemnă și de a ritualiza gesturile. Prin mărturiile sub amenințarea blestemului este salvat ritualul puterii, prin rememorarea de către credincioși a angajamentelor luate și a consecințele faptelor lor”¹⁵.

Biserica a avut atribuții de judecată civilă, penală, reglementare de moșteniri, atribuire a pedepsei cu „închiderea în mânăstire” pentru abateri morale grave, atribuții de stare civilă până la reglementările legislative ale domnitorului Alexandru Ioan Cuza. Nu mai vorbim de faptul că mânăstirile dispuneau netulburate de stat de proprietățile lor funciare și de activele financiare și privilegiile comerciale pe care le primeau.

În concluzie, analizând cele 130 de numere apărute în intervalul ianuarie 1922-decembrie 1943 ale revistei Arhivele Olteniei, am remarcat faptul că nu a fost vreun număr al acesteia din care să lipsească măcar un document cu semnificație juridică.

Rolul Băniei și Căimăcăniei Craiovei care au avut Divanul propriu cu Departamentul de patru (drept civil) și Departamentul de Cremenalion (cauze penale) în dreptul românesc este fundamental. La Craiova, se puteau da toate tipurile de sentințe posibile fără a mai fi nevoie de intervenția justiției centrale de la București, cu excepția condamnărilor la moarte. Domnitorul putea interveni în anumite sentințe, dar în general, Craiova în multe privințe era egală cu Bucureștiul la capitolul practică judiciară.

Așadar, din 1740 și până în 1858, timp de 118 ani, Principatele au trecut prin mai multe războaie, ca teatru de operații, două revoluții și mai mult tratate și convenții ruso-otomane sau ale Puterilor Garante.

¹⁵ Oana Rizescu, *Jurământ și blestem în procedura judiciară din Țara Românească până la sfârșitul secolului al XVII-lea. Instrumentarea jurământului cu blestem*, în „Revista istorică”, tom XXV, 2014, nr. 1–2, pp. 149–183.

Am identificat, pe parcursul acestei analize, două elemente fundamentale în procesul modernizării din perspectivă juridică.

În perioada pe care am studiat-o, avem o primă acțiune de elaborare a legislației. Practic, se urmărea modificarea formei și nu a fondului. Legile trebuiau să protejeze pătura dominantă, care urma să-și conserve privilegiile.

Există tendințele revoluționare, în care modificările legislative trebuiau să fie profunde, însă lipsea un cadru internațional eficient al Principatelor care să le permit acest lucru.

Mișcarea socialistă din România secolului al XIX-lea a criticat remanența practicilor medievale¹⁶ în privința proprietății și relațiilor cu Biserica, până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și chiar după aceea, în timp ce în Europa, situația se schimbase de mult¹⁷.

Revoluțiile de la 1821 și 1848, la care adăugăm *Constituția Cărvunară*, inspirată de mișcarea „carbonară” italiană, act elaborate în Moldova în 1822, documentele elaborate de boierul Ion Cămpineanu la 1837–1838, în Țara Românească au încercat să schimbe ceva, dar nu au reușit să câștige încrederea marilor puteri pentru a ajuta la modernizarea efectivă a legislației românești.

Așadar, editorii „Arhivelor Olteniei” au înțeles să ofere Dreptului, un rol esențial în cadrul revistei, chiar dacă termenii de „drept”, „juridic” nu apar în titlul vreunei secțiuni.

Bibliografie

- Boicu, Leonid, *Geneza „chestiunii române” ca problemă internațională*, Iași, Editura Junimea, 1975.
- Cernea, V., Molcuț, E., *Istoria statului și dreptului românesc*, București, Editura Șansa SRL, 1994.
- Cernea V., Molcuț, E., *Istoria statului și dreptului românesc*, Editura Universul Juridic, București, 2006.
- Djuvara, Mircea, *Teoria generală a dreptului – Drept rațional, izvoare și drept pozitiv*, All Beck, București, 1999.
- Georgescu, Vlad, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*. Ediția a III-a. Ed. Humanitas, București, 1992.
- Hitchins, Keith, *Români, 1774–1866*, Editura Humanitas, București, 1998 (traducere din limba engleză a *The Romanians, 1774–1866*, Oxford University Press, USA, 1996).
- Iordache, Anastasie, *Dominare politică, sub imperativul modernizării Principatelor Române. Caracterul și scopul Regulamentului Organic*, în „Revista Istorică”, tom VII, nr. 9–10, 1995, pp. 666–681.

¹⁶ Florin Nacu, *The socialist trend in the modern Romania and its influence on the social structures*, în „Revista de Științe Politice. Revue des Sciences Politiques”, nr. 55, 2017, pp. 22–31.

¹⁷ Idem, *Why did fail the socilaist movement in Modern Romania*, în „Revista de Științe Politice. Revue des Sciences Politiques”, nr. 61, 2019, pp. 80–91.

- Lazăr, Gheorghe, *Danii românești pentru mănăstirile din Epir: noi documente*, în Petronel Zahariuc, *Relațiile românilor cu Muntele Athos și cu alte lucruri sfinte (secolele XIV–XX)*, Editura UAIC, Iași, 2017, pp. 515–556.
- Maxim, Mihai, *Țările Române și Imperiul Otoman*, în Paul Cernovodeanu, Nicolae Edroiu, Constantin Bălan, (coordonatori), *Istoria românilor. Români între Europa clasică și europa luminilor (1711–1821)*, vol. VI, București, Editura Enciclopedică, 2002.
- Miculescu Petru, Clipa Cristian, *Istoria instituțiilor juridice în spațiul românesc*, Editura Worldteach, Timișoara 2007.
- Nacu, Florin, (coautor), *Aspecte privind aplicarea legii rurale din anul 1864*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «C.S. Nicolăescu-Plopșor»”, vol. 15, 2014, pp. 99–108.
- Nacu, Florin, *The socialist trend in the modern Romania and its influence on the social structures*, în „Revista de Științe Politice. Revue des Sciences Politiques”, nr. 55. 2017, pp. 22–31.
- Nacu, Florin, *Why did fail the socilaist movement in Modern Romania*, în „Revista de Științe Politice. Revue des Sciences Politiques”, nr. 61. 2019, pp. 80–91.
- Rizescu, Oana, *Jurământ și blestem în procedura judiciară din Țara Românească până la sfârșitul secolului al XVII-lea. Instrumentarea jurământului cu blestem*, în „Revista istorică”, tom XXV, 2014, nr. 1–2, pp. 149–183.
- Sturdza, D.A., Sturdza, D.C., Petrescu, Ghenadie (editori), *Acte și documente relative la istoria renașcerii României*, vol. I, București, Tipografia Carol Göbl, 1888.
- ****Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldaviei*, vol. I, București, 1944.
- <http://aman.ro/betawp/wp-content/uploads/personalitati/SI/stirbei%20barbu%20dimitrie.pdf>, accesat la 12 septembrie 2020.
- <https://statuldacia.files.wordpress.com/2016/02/regulamentele-organice-ale-valahiei-si-moldovei-1831-1832.pdf>, accesat la 11 noiembrie 2017.
- https://ro.wikisource.org/wiki/Extract_din_istoria_misiilor_mele_politice#Prin%C8%9Bul_Napoleon_-_Contele_Kisseleff_%E2%80%94_Marchizul_de_Vilamarina_%E2%80%94_Cavalerul_Nigra_%E2%80%94_Baronul_H%C3%BCbner_%E2%80%94_Dnul_Thouvenel_%E2%80%94_Lamartine, accesat la 12 septembrie 2020.
- http://bmim.muzeulbucurestiului.ro/fisiere/09-Bucuresti-Materiale-de-Istorie-si-Muzeografie-IX-1972_206.pdf, accesat la 12 noiembrie 2021

